

Ю. І. Фещенко, В. М. Мельник, А. М. Приходько, Л. В. Ареф'єва
90 РОКІВ В ІМ'Я ЖИТТЯ.
ДО ЮВІЛЕЮ ДЕРЖАВНОЇ УСТАНОВИ “НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ФТИЗИАТРІЇ І
ПУЛЬМОНОЛОГІЇ ім. Ф. Г. ЯНОВСЬКОГО НАМН УКРАЇНИ”

Державна установа “Національний інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського НАМН України”

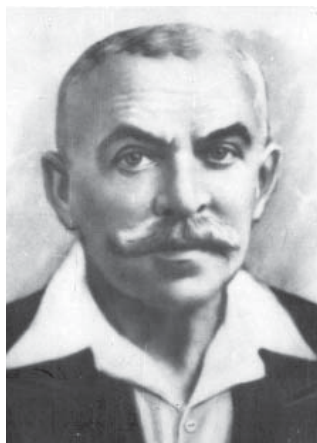
Люди, которые заняты возвращением здоровья другим людям, выказывая удивительное единение мастерства и человечности, стоят превыше всех великих на этой земле.

Вольтер

Академік
Феофіл Гаврилович
Яновський

У листопаді 2012 р. відзначатиме 90 років від дня заснування одна із найстаріших державних установ України “Національний інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського НАМН України”. Створений у важкі, буремні роки, переживши епоху тоталітаризму, війну та соціально-економічні негаразди, інститут попри всі складнощі вистояв і продовжує нелегку справу боротьби з туберкульозом, започатковану в далекому 1922 році.

Піонер хірургії легеневого
туберкульозу в Україні
Володимир Миколайович
Савич

Свого часу в інституті працювали світила медичної думки, талановиті вчені — Феофіл Яновський, Антон Собкевич, Ной Морозовський, Володимир Савич, Борис

Александровський, Рахіль Драбкіна, Борис Куценко, Станіслав Кшановський, Олександр Мамолат, Микола Амосов, Григорій Горovenko, Іван Сліпуха, які зробили величезний внесок у розвиток української фтизіопульмонології.

В різний час в інституті працювали заслужені діячі науки і техніки (М. М. Амосов, Б. П. Яценко, Г. Г. Горovenko, О. С. Мамолат, О. М. Сидаренко й працюють сьогодні: лауреати Державної премії України — Фещенко Ю. І. та Мельник В. М., Радіонов Б. В., лауреат премії ім. Мечникова НАН України, Заслужений діяч науки і техніки України Чернушенко К. Ф., Заслужений лікар України Кучугура-Кучеренко Л. В.

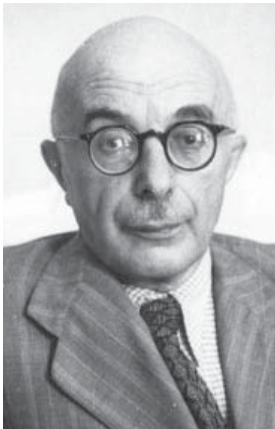
Зважаючи на надзвичайну ситуацію з туберкульозу в країні, 10 лютого 1922 р. на I Всеросійській конференції по боротьбі з туберкульозом було прийнято рішення про створення в країні науково-дослідних інститутів туберкульозу. Таким чином, 28 листопада 1922 р. постановою Ради Народних Комісарів № 112 на базі 9-ї міської туберкульозної лікарні на 120 ліжок (вул. Отрадна, 32, нині — вул. П. Майбороди) створений Київський туберкульозний інститут.

Професор
Антон Іванович Собкевич

4-х поверховий санаторій на вул. Отрадній призначався для хворих на кістково-суглобовий туберкульоз, але після передачі його Губздраву, 1 серпня 1921 р. тут була організована лікарня на 160–200 ліжок для хворих на туберкульоз з особливо гострими випадками та на туберкульоз (ТБ) гортані і кісток. Штат співробітників лікарні нараховував 5 лікарів, 13 медичних сестер, 28 санітарів та 29 осіб господарчого персоналу. Клініка мала 2 аптеки, лабораторію та рентгенкабінет. Завідуючим хірургічним відділенням був професор Київського університету Митрофан Миколайович Москальов, док-

тор медичних наук, пізніше відомий уролог, а в терапевтичній клініці консультації проводив Феофіл Гаврилович Яновський.

**Професор Ной
Самійлович
Морозовський**

Із Акту перевірки (мова оригіналу збережена) туберкульозного інституту № 87 від 11.04. 1923 р., проведеної доктором Соколовим в присутності директора інституту М. Єфремової: "Институт разбит на 4 отделения: детское, мужское, хирургическое и два легочных отделения. Развернуто 100 коек, в день осмотра на излечении находилось 85 больных. В самих палатах масса света, воздуха, но безотрадную картину представляет состояние инвентаря, белья, постельных принадлежностей". "Рентгеновский и Ларингологический кабинеты поставлены на должную высоту. Имеется своя лаборатория, где производятся все клинические анализы. В прекрасном состоянии находится операционная и перевязочная. Инструментарий содержится в должном порядке". "Во дворе устроен примитивный солярий. Проектируются дозированные прогулки. Общее впечатление таково, что администрация принимает все меры к тому, чтобы поднять жизнь института на высоту" [1].

**Лікар-фтизіатр
Борис Петрович
Александровський**

Як відомо, одним з ініціаторів створення, науковим консультантом і керівником Вченої ради інституту був Феофіл Гаврилович Яновський, який організував перші в Україні курси з фтизіатрії, а в 1923 р. видав монографію "Туберкульоз легень" — перший посібник для медвузів країни. Взагалі Феофіл Яновський відіграв величезну роль не лише в справі боротьби з туберкульозом в Україні, а й в історичному становленні інституту, тому в 1928 році інституту було присвоєно ім'я цього видатного клініциста —

Український НДІ туберкульозу імені академіка Ф. Г. Яновського.

Академік Микола Михайлович Амосов

За роки існування інститут неодноразово змінював свою назву. В 1961 році його перейменовано в Український НДІ туберкульозу і грудної хірургії імені академіка Ф. Г. Яновського, з 1965 року — Київський НДІ туберкульозу і грудної хірургії імені академіка Ф. Г. Яновського. В 1972 році інститут був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора і в 1982 р. його перейменовано на Київський орден Трудового Червоного Прапора НДІ туберкульозу, пульмонології і грудної хірургії імені академіка Ф. Г. Яновського, в 1988 р. — Київський орден Трудового Червоного Прапора НДІ фтизіатрії і пульмонології імені академіка Ф. Г. Яновського, з 1992 р. — Український НДІ фтизіатрії і пульмонології імені академіка Ф. Г. Яновського. З вересня 1993 р. інститут ввійшов до складу Академії медичних наук (АМН) України і носив назву Інститут фтизіатрії і пульмонології імені Ф. Г. Яновського АМН України. А 11 липня 2007 р. Указом Президента України за № 630/2007 інституту надано статус національного.

**Професор
Митрофан
Миколайович
Москальов**

Слід додати, що цього року святкує 100-річний ювілей і головний корпус інституту. У далекому 1912 році на Протасовому узвозі був побудований перший корпус для хірургічної клініки медичного факультету Київського університету, який започаткував так зване Клінічне містечко і куди пізніше переїхав інститут туберкульозу з вул. Отрадної.

**Фтизіоортопед
професор
Борис Самійлович
Куценко**

Згідно з директивами Народного комісаріату охорони здоров'я (НКОЗ), до сфери діяльності Київського туберкульозного інституту входив 141 район Правобережної України. Найбільшу увагу інститут приділяв своїм периферичним науковим базам, які повинні були стати філіями інституту і провадити під його безпосереднім керівництвом наукову роботу за детально розробленим планом. Так, у 30-х роках філіали інституту були у Вінниці та Чернігові, а наукові бази — в Житомирі, Умані, Черкасах.

**Заслужений лікар України
професор
Олександр Самійлович
Мамолат**

Основними завданнями установи в 1922 р. була розробка наукових питань в галузі соціальної патології і клініки туберкульозу. До 1925 р. інститут, по суті, залишався лікарнею, адже мав недостатньо обладнану лабораторію, слабенький рентгенапарат, не було лікаря-патологоанатома, наукової бібліотеки, світлолікувального кабінету та необхідного медичного устаткування.

**Засновник фтизіохірургії
у дітей і підлітків в Україні
професор
Іван Мусяйович Слінуха**

Лише з кінця 1925 р. почалася реорганізація туб-інституту. Здраввідділу дозволялось вилучати певну кількість паталогічних ліжок, спецкошти інституту використовувати на його устаткування. В 1926 р. НКОЗ запланував певну суму коштів на наукові потреби: на 1926–1927 рр. — 6,300 крб., 1927–1928 рр. — 5,000 крб. Завдяки цьому, у 1926 р., була обладнана наукова лабораторія, організовано патологоанатомічний музей з прозекторською, значне оновлення російської та закордонної літератури отримала наукова бібліотека, було придбано нове обладнання для рентгенкабінету [2].

**Професор
Борис Петрович
Яценко**

Таким чином, у 1929 р. структура інституту складалася з:

- клінічного терапевтичного відділу (на 80 ліжок) у складі, якого було горлове відділення на 10 ліжок та хірургічне для хворих на туберкульоз легень;
- відділ соціальної патології і профілактики з диспансером при ньому;
- мікробіологічна і анатомічна лабораторія з віварієм;
- патологоанатомічний кабінет з музеєм;
- рентгенкабінет (рентгеноскопія і рентгенографія);
- отоларингологічний кабінет;
- світлолікувальний кабінет;
- наукова бібліотека;
- аптека.

**Завідуюча лабораторією
мікробіології
Рахіль Йосипівна
Драбкина**

З жовтня 1929 р. інститут у науково-дослідній роботі почав працювати за п'ятирічним планом, в якому особлива увага приділялась вивченню питань соціальної і професійної патології серед міського і сільського населення [2].

**Професор
Олена Миколаївна
Сидаренко**

При проведенні НКОЗ огляду роботи тубінституту у листопаді 1931 р. було виявлено таке: зв'язок та керівництво периферією в інституті налагоджені добре, виробничі та наукові плани, незважаючи на складні фінансові труднощі, виконані задовільно, ремонт інституту проведено добре, поліпшився його санітарний стан, апаратура, як радянська, так і закордонна, використовується повністю, збільшилась пропускна спроможність та кількість наукових співробітників [3].

**Член-кореспондент
НАМН України
Катерина Федорівна
Чернушенко**

Провідну роль в інституті відіграв відділ соціальної патології і профілактики, організований у 1929 р., перед яким стояло завдання щодо вивчення всіх питань, пов'язаних із захворюваністю і смертністю від туберкульозу. Так, у 1930 р. було організовано наукову експедицію до с. Любарці Бориспільського району для вивчення підвищеної захворюваності мешканців цього села на туберкульоз. На основі цих матеріалів розробили динаміку захворюваності на туберкульоз.

У ці ж роки у відділі працював доктор Морозовський Ной Самійлович, який багато часу присвятив вивченню смертності від туберкульозу як у нашій країні, так і за кордоном. Розроблені ним методики вивчення розповсюдженості туберкульозу, його зв'язку з різними демографічними, біологічними, соціально-економічними і професійними факторами та заходи профілактики, стали основою сучасної протитуберкульозної служби України [4].

Першим директором інституту з 1922 р. до 1925 р. була лікар М. Єфремова, а її правонаступником, з 1926 до 1929 рр., був Собкевич Антон Іванович — талановитий

лікар-фтизіатр, професор Київського медичного та Київського фармацевтичного інститутів, автор першого українського підручника "Туберкульоз" та низки наукових праць. Професор А. І. Собкевич, багато уваги приділяв науковому аналізу симптоматики туберкульозу та розробці рекомендацій з раціонального харчування хворих [5].

**Засновник школи
сучасної фтизіохірургії
Григорій Гаврилович
Горovenko**

З 1929 р. до 1936 р. на посаді директора Українського НДІ туберкульозу і грудної хірургії ім. акад. Ф. Г. Яновського працював доктор медичних наук, професор Богменко Юрій Федорович, в минулому директор туберкульозного санаторію в Пущі-Водиці. За період його роботи в інституті були зібрані найкращі кваліфіковані наукові кадри: Морозовський Н. С., Савич В. М., Куценко Б. С., Клебанов М. А., Епштейн Л. Я., Каган С. С.

Враховуючи велике розповсюдження туберкульозу, в перші роки заснування інституту крім розробки питань клініки, лікування та мікробіології захворювання, вивчалися епідеміологія туберкульозу, шляхи його поширення, профілактика, алергія та імунітет, виконувалися й розроблялися колапсохірургічні втручання (проф. М. М. Москальов, В. Х. Окзюсов, В. М. Савич).

**Академік
Юрій Іванович
Фещенко**

Співпраця Митрофана Миколайовича Москальова з інститутом розпочалася ще на базі 9-ї міської туберкульозної лікарні на вул. Отрадній, де він був завідуючим хірургічного відділення. Ще студентом, він розпочав активну наукову роботу в лабораторії кафедри хірургічної патології та терапії під керівництвом професора О. Д. Павловського. Закінчивши у 1902 р. медичний факультет Київського університету із званням лікаря М. М. Москальов був залишений лаборантом при кафедрі хірургічної патології та терапії.

В квітні 1918 р. його допустили до читання лекцій в університеті як приват-доцента з кафедри хірургічної патології та терапії. В цей період М. М. Москальов займався вивченням процесів загоєння ран та проблемами гнійної інфекції. У 1921 році М. М. Москальова було обрано директором пропедевтичної хірургічної клініки.

Водночас М. М. Москальов був консультантом-хірургом Інституту туберкульозу, на багатому клінічному матеріалі якого ним були видані наукові праці щодо хірургічного лікування туберкульозу легень. У 1928 році в статті "О хирургических вмешательствах при туберкулезе легких" він пропагував оперативні методи, а саме, торакопластику, френікотомію, френікоекзереz, детально

Проведення підсумкової наради з туберкульозу, середина 80-х років

Фтизіопедіатр професор Станіслав Адольфович Кшановський з колективом дитячого відділення

описав і протипоказання до їх застосування. Митрофан Миколайович закликав до подальшої розробки оперативних методів лікування туберкульозу легень, та радив ніколи не забувати, що це загальне захворювання організму, а не місцевий процес. Операція, на його думку, повинна проводитись в загальному комплексі лікування — дієтичне, кліматичне, санаторне та медикаментозне.

У 1932 р. кафедру загальної хірургії 1-го Київського медичного інституту було скасовано і М. М. Москальов пішов у відставку. Однак, аж до 1938 року він продовжував лікарську діяльність як консультант лікувальних закладів Києва [6].

Особливої уваги в цьому переліку заслугує ім'я Володимира Миколайовича Савича, 125-річчя з дня народження якого

відзначається теж у 2012 р., засновника сучасної торакальної хірургії в Україні та винахідника нових методів хірургічного лікування. Так, ним була розроблена модифікація екстраплевральної торакопластики, вперше в Україні виконана пульмонектомія, успішно зроблена перев'язка Боталового протоку. В 1931 р. В. М. Савич першим розпочав коригування штучного пневмотораксу торакоскопією і торакокаустикою. Він першим у СРСР провів торакопластику дитині, експериментально обґрунтував і став здійснювати двосторонню френікотомію та запропонував операцію пневмопексії при пневмотораксі. У віці 67 років Володимир Миколайович виконав шосту у Радянському Союзі (а в Україні — вперше) найскладнішу операцію на серці: хірург перев'язав Боталів протік. Світова хірургія на той час (1954 р.) знала не більше 15-ти прикладів таких операцій [7].

Нагородження Інституту орденом Трудового Червоного Прапора

**Професор
Л. Я. Епштейн**

Хвиля масових репресій в Україні 30-х років торкнулася і співробітників інституту. Так, 10 квітня 1937 р. в Києві відбулися "збори активу Наркомздорів'я, присвячені рішенням лютого Пленуму ЦК ВКП(б)", на яких заступник наркома Медведь розповів "про неподобства в роботі наркомату і його місцевих органів, про класових ворогів, які пролізли в систему охорони здоров'я через недостатню пильність керівництва".

Були арештовані, заслані або позбавлені роботи співробітники інституту: В. Дроботько, Б. П. Александровський, В. М. Савич, Ю. Ф. Богменко, В. В. Радзимовська, А. І. Собкевич [8]. Так, професора А. Собкевича арештували ще в 1930 р. за звинуваченням у буржуазному націоналізмі — читав лекції українською мовою та полюбляв вишивані сорочки, що дало підстави для конфіскації його майна та передачі будинку із садивою у власність кабельного заводу.

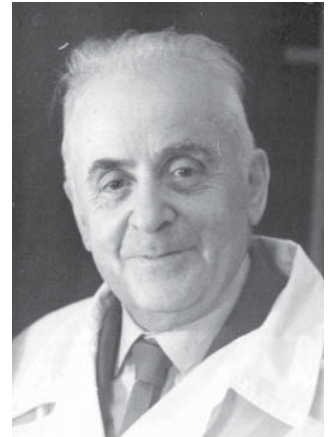
**Науково-дослідний інститут туберкульозу,
вул. Отрадна, 32**

У 1930 р. при розширенні бази Київського інституту було організоване відділення для дітей хворих на туберкульоз, співробітники якого відразу ж включилися у проведення протитуберкульозної вакцинації. Були розпочаті наукові дослідження по вивченню біологічних і клінічних особливостей реакції дитячого організму на вакцинацію БЦЖ.

Вже пізніше, у 1959 р. клініку туберкульозу у дітей очолив (до 1986 р.) Станіслав Адольфович Кшановський,

фтизіопедіатр, доктор медичних наук, професор, у минулому головний лікар обласного дитячого протитуберкульозного санаторію в с. Малієвці Хмельницької області.

Основні напрямки наукових досліджень — профілактика та лікування туберкульозу у дітей і підлітків. Саме під керівництвом С. А. Кшановського вперше в Україні у 1960 р. були проведені дослідження внутрішньошкірного методу профілактики туберкульозу у дітей. Вивчення цього методу стало основою його докторської дисертації та наступних наукових праць.

**Професор
Марк Абрамович
Клебанов**

З 1936 р. до 1940 р. інститут очолював професор Олександр Самійлович Мамолат. Прийнявши у 1936 р. пропозицію наркомату охорони здоров'я України С. І. Канторовича зайняти вакантну посаду директора Українського інституту туберкульозу, і отримавши через два роки звання "Відмінник охорони здоров'я" за успішне керівництво інститутом, Олександр Мамолат залишився на цій посаді аж до 1979 року.

**Павло Ілліч
Костромін,
торакальний хірург**

У перші дні Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. О. Мамолат добровольцем іде на фронт, а з 19 вересня 1941 р., Київ потрапляє в німецьку окупацію, яка тривала 778 днів, до 6 листопада 1943 р. Проте в Києві, всупереч розпорядженням окупантів, діяли похідні групи ОУН, які організовували громадське, господарське, політичне, мистецьке життя. Так, в Києві була організована Українська національна рада, яка відновлювала структури національного життя, випускала заклики до населення, висилала меморандуми до закордонних посольств, виступала із заявами та протестами, і за задумом організаторів, мала

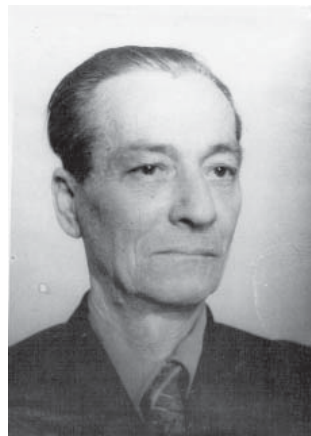
стати попередником Українського парламенту. Почалось відновлення діяльності медичних закладів, лікарень і поліклінік. Створено Товариство друзів швидкої медичної допомоги. Налагоджено роботу клінічних науково-дослідних закладів, зокрема Київського туберкульозного інституту, який очолив проф. Василь Плющ та організовано Українську лікарську палату, до управи якої входив фтизіатр В. Плющ [9].

**Феофан
Маркович Дзюблик,
директор
інституту
у 1943–1944 рр.**

Василь Плющ відомий як активний учасник національного руху та отаман Першого українського загону пластуців, пізніше належав до руху СВУ (Спілка Визволення України). У 1928 р. він закінчив Перший київський державний медичний інститут, працював у медичних клініках м. Києва, деякий час був керівником міжрайонного протитуберкульозного диспансеру в с. Рівне на Одещині, де організував перший показовий диспансер.

Ще під час медичних студій В. Плющ починає наукову працю під керівництвом проф. Д. Епштейна та С. Кагана і пише дипломну працю "Штучний пневмоторакс". З 1931 р. В. Плющ працює в Українському науково-дослідному інституті туберкульозу в Києві як науковий співробітник, керівник клінічного відділу, керівник наукового відділу, науковий секретар інституту, тут же захищає дисертації на наукові ступені кандидата (1938 р.) та доктора медичних наук (1941 р.), присвячені вивченню гематогенно-дисемінованого туберкульозу [10].

**Професор
Леонід Дмитрович
Ульянов**

Таким чином, під час німецької окупації Києва 1941–1943 рр., обов'язки директора інституту викону-

вав В. Л. Плющ, з ім'ям якого пов'язана одна з найтрагічніших сторінок історії інституту. Як відомо, інститут було евакуйовано до м. Уфи, залишився лише невеликий філіал, в якому було організовано госпіталь для поранених на чолі із хірургом Володимиром Савичем. Німці, які захопили госпіталь, почали звільняти його від хворих, а всіх євреїв, в тому числі і співробітників, зібрали для відправки до Бабиного Яру. Як директор інституту, Плющ розпочав виконання наказу окупантів: з його подачі була відправлена до Бабиного Яру зав. аптекою Ф. Я. Рабинович та багато інших співробітників. Також він віддав розпорядження В. Савичу упакувати інструменти інституту та забезпечити явку всіх співробітників на вокзал для відправки до Німеччини. Савич разом зі співробітниками заклали в ящики цеглу, а зверху поклали деякий інструмент, Плющ же, перевіряючи вантаж, примусив покласти туди всі інструменти. За наказом німців на вокзал з'явилися лише сам Плющ з дружиною та сином [11].

За інформацією П. Пундія, після війни В. Плющ поселяється в Ганновері (Німеччина), де керував туберкульозним відділом шпиталю "Александр". У 1951–1955 рр. працює лікарем-спеціалістом у протитуберкульозному санаторії в Гавтінгу, а в 1956–1974 рр. — керівним лікарем (з 1970 р. — консультантом) протитуберкульозної лікарні та санаторію в м. Зільберг (Західна Німеччина) [10].

Пізніше, на одному з міжнародних медичних форумів, його зустрів О. С. Мамолат і у відповідь на протягнуту руку В. Плюща відвернувся від нього.

Професор Ной Самійлович Морозовський на консультації

У період 1943–1944 рр. керівництво інституту тимчасово прийняв Феофан Маркович Дзюблик. Ще навчаючись у Київському медичному інституті, який закінчив у 1920 р., студентом проявив неабиякі здібності. Так, відомий випадок, коли у його сусідки, балерини, стрімко почалися ускладнені пологи прямо вдома, Феофан Маркович врятував життя матері і дитини. Тривалий час він працював земським лікарем, а в 1926–1927 рр. був співробітником терапевтичної клініки Київського медичного інституту, якою керував Ф. Г. Яновський. У період голодомору 1932–1933 рр. Ф. М. Дзюблик — головний лікар протитуберкульозного санаторію в Сосновці під Черкасами.

Професор Ной Самійлович Морозовський з колегами

Під час окупації м. Києва, виконуючи завдання підпілля, працював лікарем в таборі для радянських військовополонених, де ставив фальшиві діагнози про смертельні хвороби червоноармійцям. Таким чином, Ф. М. Дзюблик звільнив з полону декілька сотень бійців. Після звільнення Києва займав посади директора Інституту туберкульозу та головного лікаря міського протитуберкульозного диспансеру.

Був одружений на оперній співачці Усенко Аллі Феодосіївні та мав двох синів, які згодом теж стали лікарями. І дотепер в ДУ "Національний інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського НАМН України" працюють нащадки славетної династії Дзюбликів.

туберкульозу. В ньому він пройшов інтернатуру, вивчаючи досконало терапію і туберкульоз, працював ординатором і асистентом у професора І. І. Файншміда, а з 1925 р. очолив відділ соціальної патології і профілактики [12].

У 1934 р. Морозовського переводять до Київського тубінституту на посаду заступника директора тубінституту з наукової частини і одночасно завідуючого терапевтичною клінікою. Через рік він за сумісництвом очолив організовану ним же, на базі тубінституту, кафедру фтизіатрії від інституту вдосконалення лікарів, якою завідував понад 18 років. Під його керівництвом у Київському тубінституті поступово складався авторитетний колектив висококваліфікованих фахівців, об'єднаних спільною метою в наукових дослідженнях і підготовці фтизіатрів [12].

Відділення для дітей хворих на туберкульоз

Володимир Миколайович Савич (зліва) з колегами

У 1946 р. місце директора інституту посів Морозовський Ной Самійлович, відомий український фтизіатр, педагог, професор. З 1920 до 1925 р. завідував у Наркоматі охорони здоров'я УРСР підвідділом загальної і спеціальної лікувальної допомоги та секцією по боротьбі з туберкульозом. В цей же час за сумісництвом працював у терапевтичній клініці медінституту у професора П. І. Шатилова, а з 1921 р. його клінічна підготовка продовжувалась у тільки що відкритому в м. Харкові Інституті

Н. С. Морозовський, керуючи інститутом, наполегливо сприяв розробці питань алергії при туберкульозі (М. М. Сиротинін і Р. Й. Дробркіна), вивченню різних паліативних хірургічних втручань (В. М. Савич), накопиченню досвіду рентгенотерапії, ліпотерапії (вживання собачого сала), лікування киснем, соком алое, туберкуліном, вакциною БЦЖ, лімфою, міопрепаратами тощо. Слід також відзначити великий внесок Н. С. Морозовського в підготовку і проведення в Києві II-го Українського з'їзду по боротьбі з туберкульозом, який відбувся 5–10 липня 1940 р.

Разом з інститутом будучи евакуйованим до м. Уфи в 1941–1943 рр., Морозовський працював консультантом — терапевтом шпиталів Башкирії і старшим науковим співробітником АН УРСР.

Повернувшись на початку 1944 р. до м. Києва, він до 1946 р. продовжував бути директором і до 1950 р. — науковим керівником тубінституту. Ной Самійлович багато років був головою Київського і Всеукраїнського наукового товариства фтизіатрів, заступником голови Всесоюзного товариства фтизіатрів, незмінним учасником з'їздів фтизіатрів, наукових сесій, нарад. З 1944 по 1949 рік був головним фтизіатром МОЗ України, головою Проблемної комісії з туберкульозу [12].

Цикл удосконалення лікарів-фтизіатрів, м. Київ, 1968

Після закінчення війни інститут знову очолив О. С. Мамолат, першочерговим завданням для якого стали відновлення зруйнованої фтизіатричної служби та підготовка кадрів, залучення до боротьби з туберкульозом лікарів усіх спеціальностей, обстеження населення для виявлення ранніх форм хвороби. Клініки інституту одні з перших у країні почали всебічно вивчати ефективність стрептоміцину і ПАСКу при туберкульозі легень, менингіті, туберкульозі гортані.

Діяльність інституту у цей період спрямована на подолання санітарних наслідків війни, профілактичні заходи та лікування хворих на туберкульоз, проведення досліджень щодо щеплення новонароджених і дітей старшого віку (С. А. Томілін, Л. Д. Ульянов).

Також, було проведено ремонт будівель інституту, замість фанери й солом'яних матів у вікна вставлено шибки, організовано підсобне господарство, завдяки чому в голодні післявоєнні роки хворі регулярно одержували м'ясну їжу, а окремих співробітників, які голодували, було тимчасово зараховано на харчове забезпечення в інституті. Окрім терапевтичного і хірургічного відділів, в інституті було розгорнуто відділення для дітей та підлітків хворих на туберкульоз легень, хворих на кістково-суглобовий, урогенітальний, шкірний, очний туберкульоз. Інститут стає одним з провідних центрів фтизіатрії, легеневої та серцево-судинної хірургії, а в наступному — пульмонології, імунології, алергології, медичної кібернетики — не лише в Україні, а й за її межами [13].

Будучи з 1949 р. головним фтизіатром Міністерства охорони здоров'я України, заслужений лікар республіки О. С. Мамолат багато зробив для організації боротьби з туберкульозом, особливо серед сільського населення. З ініціативи О. С. Мамолата і при його безпосередній участі було науково обґрунтовано і впроваджено в практику охорони здоров'я ряд важливих заходів, що сприяли зниженню захворюваності й смертності від туберкульозу, серед них: створення пневмотораксних пунктів на

сільських лікарських дільницях; організація сільських протитуберкульозних лікарень та диспансерів; створення інституту районних фтизіатрів; проведення суцільної вакцинації та ревакцинації неінфікованих туберкульозом дітей, підлітків та юнаків у містах і селах; вакцинація новонароджених подвійною дозою БЦЖ; створення базових стаціонарів для вперше виявлених хворих на туберкульоз; удосконалення спеціалізованої допомоги хворим на туберкульоз (відділення для хронічно хворих, для хворих похилого та старечого віку та ін.).

У своїй науковій, практичній і педагогічній діяльності О. С. Мамолат приділяв багато уваги питанням підготовки лікарів-фтизіатрів в Україні. З його ініціативи в інституті на громадських засадах було впроваджено нову ефективну систему вдосконалення лікарів шляхом проведення короткотермінових профільних циклів. Це дало можливість підвищити кваліфікацію понад

4 тис. фтизіатрів і пульмонологів України [13].

У 1940 році в Київському НДІ туберкульозу була створена лабораторія мікробіології. Спочатку вона називалась імунологічною і очолила її канд. мед. наук Рахіль Йосипівна Драбкіна. Після захисту в 1941 р. докторської дисертації на тему "Алергія при туберкульозі" Р. Й. Драбкіна починає активну діяльність по вивченню збудника туберкульозу в найрізноманітніших аспектах цієї проблеми. Створена нею наукова школа займалася питаннями розробки актуальних фундаментальних проблем фтизіомікробіології. З 1952 р. лабораторія стала називатись мікробіологічною і Рахіль Йосипівна стояла на її чолі аж до виходу на пенсію в 1974 р.

З 1947 року в інституті почали вивчати методи специфічної терапії в експерименті (акад. В. Г. Дроботько, Р. Й. Драбкіна, а потім в клініці (проф. М. А. Клебанов, доц. Б. П. Александровський, розроблялися хірургічні втручання на каверні (П. І. Костромін, Г. Г. Горovenko).

Операцію проводить професор Борис Мойсейович Брусилівський

**Михайло
Семенович Двойрін,
завідуючий організаційно-
методичним відділом**

Одним із провідних спеціалістів у галузі торакальної хірургії України був Павло Ілліч Костромін. Народився він у 1898 р. в с. Смірни Орловської області (Росія). У 1932 р. закінчив Томський медичний інститут, до 1941 р. працював завідуючим хірургічним відділенням для хворих на туберкульоз санаторного комплексу під м. Свердловськ. З перших днів і до закінчення Великої Вітчизняної війни Костромін П. І. — хірург військового шпиталю.

Наприкінці 1945 р. працює в хірургічному відділенні Київського НДІ туберкульозу. У 1949 р. після захисту кандидатської дисертації деякий час працював доцентом кафедри торакальної хірургії Клінічного інституту для удосконалення лікарів (нині — Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика). А з 1952 р. Павло Ілліч очолював хірургічне відділення санаторію ім. М. Горького в Пущі-Водиці, філіалу інституту туберкульозу. Широковідомі праці Костроміна П. І. в галузі торакальної хірургії щодо перев'язки легеневої артерії, перепалюванні внутрішньоплевральних спайок, торакопластики та ін.

На період 1950–1960 рр. припадає становлення торакальної хірургії як самостійної галузі медичної науки і практики в Україні. Основним напрямком розробок і наукових досліджень у цей час були питання резекційної хірургії. З кінця 1952 р. інститут почав широко розвивати резекційну хірургію легень, спочатку при туберкульозі, а потім при неспецифічних захворюваннях легень (НЗЛ) і пухлинах (М. М. Амосов, Г. Г. Горовенко, І. М. Сліпуха).

У 1952 р. директор інституту О. С. Мамолат запрошує до інституту колишнього фронтовика-хірурга, кандидата медичних наук Миколу Михайловича Амосова, який на той час працював у Брянській обласній лікарні, для виконання резекцій легень при туберкульозі. Робота в інституті сприяла розквіту хірургічного таланту М. М. Амосова: він став всесвітньо відомим ученим в галузі кардіохірургії та медичної кібернетики, академіком, а керована ним клініка в 1982 р. була перетворена в Інститут серцево-судинної хірургії [13].

Головні успіхи і досягнення у розвитку легеневої хірургії пов'язували з іменем Миколи Михайловича Амосова, праці якого у цій галузі були основоположними і визначили хід розвитку цієї галузі медичної науки в Україні. В НДІ туберкульозу учнем і колегою професора М. М. Амосова був Григорій Гаврилович Горовенко, який у 1961 р. під його керівництвом виконав докторську дисертацію за темою “Резекция легких после неэффективной коллапсотерапии при туберкулезе” і саме під

впливом Миколи Михайловича сформувався як фтизіохірург. Разом з М. М. Амосовим Горовенко Г. Г. стояв біля самих витоків легеневої хірургії і зміг розвинути її в самостійний науковий і практичний напрямок, який і по сьогоднішній день є пріоритетним у вітчизняній галузі охорони здоров'я.

Тісна співпраця Г. Г. Горовенка з науковими підрозділами інституту сприяла розробці питань розвитку організаційних і наукових основ інтеграції фтизіатрії і пульмонології, диференціальної діагностики захворювань легень, патофізіології дихання і кровообігу, біохімічних порушень при легеневій патології. Вагомий внесок Григорія Горовенка у вивчення різноманітних патофізіологічних змін з боку дихальної та серцево-судинної систем у хворих з патологією легень у зв'язку з оперативним втручанням, хірургічного лікування захворювань легень, що супроводжуються цукровим діабетом. Ним розроблені методи кавернотомії та кавернопластики, резекції легень після колапсохірургічних втручань, питання хірургічного лікування поширених форм туберкульозу, неспецифічних захворювань легень, різноманітні варіанти оперативних втручань з використанням медичного клею типу “Ціакрин”, резекції легень у хворих на цукровий діабет.

**Професор
Борис Васильович
Радіонов**

Окремо слід сказати про багаторічних співробітників і товаришів Григорія Гавриловича — професорів Івана Мусійовича Сліпуху та Бориса Мойсейовича Брусиловського. І. М. Сліпуха, засновник фтизіохірургії у дітей і підлітків в Україні, одним із перших уточнив показання до резекцій легень і до ізольованого видалення казеозних внутрішньогрудних лімфатичних вузлів і туберкулом легень, відмітив особливості проведення цих операцій у дітей і підлітків, вивчав питання їх реабілітації після пневмонектомії. Б. М. Брусиловський займався вивченням проблеми хірургічного лікування хворих на поширений фіброзно-кавернозний туберкульоз легень. Результати отриманих досліджень лягли в основу докторської дисертації “Хирургическое лечение больных распространенным фиброзно-кавернозным туберкулезом легких” (1961 р.), яку Б. М. Брусиловський виконав під керівництвом Г. Г. Горовенка.

Продовжувачем справи І. М. Сліпухи та Б. М. Брусиловського став Борис Васильович Радіонов, доктор медичних наук, професор, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки. В 1964 р. закінчив

Київський медичний інститут, працював судновим лікарем санепідстанції Азово-Чорноморського водздороввідділу (1964–1965 рр.). З 1965 Радіонов Б. В. працює в Інституті фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського АМН України, де пройшов шлях від клінічного ординатора до наукового керівника хірургічного відділення. Ним розроблений цілий ряд оригінальних хірургічних операцій і методик диференціальної діагностики. Також розроблені і впроваджені в клінічну практику показання і протипоказання до хірургічного лікування хворих на туберкульоз, онкологічні і неспецифічні гнійні захворювання легень, питання етапного хірургічного лікування, методики оперативних втручань у хворих з ускладненим і важким перебігом при різній легеневої патології.

На початку 50-х рр. інститут стає одним із піонерів впровадження анестезіології та реаніматології в колишньому СРСР. З 1955 р. на базі інституту організована перша в країні кафедра торакальної хірургії, а згодом й анестезіології. За кілька років підготовлено біля 200 торакальних хірургів і 400 анестезіологів.

З 1955 р. вперше в Україні в інституті під керівництвом проф. М. М. Амосова розпочато хірургічне лікування хвороб серця. Тут розроблені й модифіковані ефективні методи корекції вроджених і набутих вад серця, розроблені нові оригінальні моделі апаратів штучного кровообігу, в 1958 р. — вперше застосований апарат штучного кровообігу в хірургії серця.

Вперше в Україні в інституті в 1961 р. застосована штучна нирка і розпочата розробка проблеми гемодіалізу. В 1963 р. вперше в колишньому СРСР проведено протезування мітрального клапану. Вперше в світі розроблені нові оригінальні моделі апаратів штучного кровообігу. В 1970 р. вперше в країні проведена опера-

Професор Борис Самійлович Куценок з колегами

ція у барокамері. Невпинний розвиток кардіохірургії на базі інституту сприяв виділенню в 1982 р. самостійного інституту серцево-судинної хірургії.

Значний вклад у вивчення питань епідеміології і статистики туберкульозу вніс Михайло Семенович Двойрін. З 1960 р. він очолював організаційно-методичний відділ інституту і саме ним були обґрунтовані і запроваджені прогресивні організаційні заходи, спрямовані на удосконалення протитуберкульозної допомоги населенню України. З ім'ям Двойріна М. С. пов'язане впровадження в сільській місцевості протитуберкульозної вакцинації, контрольованого амбулаторного лікування, організація системи лікування хворих на вперше виявлений деструктивний туберкульоз легень, системи централізованого контролю за діагностикою і лікуванням хворих на туберкульоз, централізація бактеріологічних лабораторій протитуберкульозних закладів.

У вересні 1969 р. за рішенням Комітету з науки і техніки при МОЗ СРСР в Київському НДІ туберкульозу і грудної хірургії імені академіка Ф. Г. Яновського був створений відділ трансплантаційної імунології. Перед ним стояло завдання наукових досліджень в цій галузі та імунологічного забезпечення операції пересадки серця. Очолила лабораторію Катерина Федорівна Чернушенко, нині член-кореспондент Національної академії медичних наук України, доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат премій НАН і НАМН ім. І. І. Мечнікова.

Народилася 3.12. 1926 року у с. Конєцгир'я Архангельської області. У 1950 р. після закінчення лікувального факультету Архангельського медичного інституту приїхала до Києва. Вся її подальша лікувальна та наукова діяльність пов'язана з Київським інститутом туберкульозу (нині ДУ "Національний інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського НАМН України"), спочатку на посаді молодшого наукового співробітника лабораторії бактеріології, де К. Ф. Чернушенко була розроблена оригінальна експериментальна модель лікарської алергії. На основі цієї моделі розроблені методи діагностики,

Доктор медичних наук Ольга Харитонівна Степанська в операційній

профілактики та лікування побічної дії ліків, впроваджена в клініку методика специфічної гіпосенсибілізації та неспецифічної терапії алергії до ліків.

Очолити лабораторію трансплантаційної імунології, К. Ф. Чернушенко створила першу в Україні панель типуючих сироваток, необхідних для добору донора-реципієнта при трансплантації органів. Панель згодом використовувалась в Інституті урології при проведенні перших операцій з пересадки нирки. В цей же час були проведені експериментальні дослідження щодо вивчення механізмів реакції відторгнення трансплантатів, методів її діагностики та регуляції.

Основна наукова діяльність К. Ф. Чернушенко присвячена проблемам імунопатогенезу туберкульозу та неспецифічних захворювань легень (пневмонії, бронхіту, саркоїдозу, бронхіальній астмі, плевриту тощо). Під її керівництвом та при її безпосередній участі були розроблені та удосконалені методи оцінки імунологічного статусу пацієнтів та методи диференціальної діагностики, запропоновані різноманітні схеми імюнокоригуючої терапії в залежності від виду патології та стадії процесу, а також від характеру та ступеня порушень імунологічної реактивності у хворих, вивчені механізми дії багатьох імунотропних препаратів, визначені показання та протипоказання до їх призначення, проведена оцінка їх клініко-імунологічної ефективності. На основі результатів проведених досліджень була сформульована нова концепція диференціації імунних станів на захисно-приспосувальні та імунодефіцитні.

Під її керівництвом проведені дослідження біологічних властивостей L-форм мікобактерій туберкульозу та вивчено їх роль в імюнопатогенезі туберкульозного процесу у хворих з вперше діагностованою та хронічною його формами, а також у пацієнтів зі залишковими туберкульозними змінами в легенях. Велика увага приділялася вивченню механізмів протитуберкульозного імунітету (вакцинація БЦЖ, антигенемія, прогресуючий туберкульоз, рецидивуючий туберкульоз та інше). У 2000 році за роботи з імунології туберкульозу К. Ф. Чернушенко було присуджено премію ім. І. І. Мечнікова та за свою багаторічну плідотворну працю вона була нагороджена орденом "Знак пошани".

Професор Орест Максимович Іванюта та професор Олексій Варфоломійович Панасюк

Поряд із зазначеним, інститут продовжував працювати над проблемами туберкульозу і НЗЛ. Широко застосовувалися хірургічні методи лікування хворих з хворобами органів дихання (Г. Г. Горovenко, І. М. Сліпуха), кістково-суглобовим (Б. С. Куценок) та урогенітальним туберкульозом (Б. Я. Полонський), успішно працювали відділи туберкульозу шкіри, очей.

Широко відоме в цьому ряду ім'я видатного українського фтизіоортопеда, доктора медичних наук, професора Бориса Самійловича Куценка. У 1924 — 1925 рр. він працює лікарем-інтерном в Українському інституті ортопедії, а в 1926 році йому доручають керівництво клінікою кістково-суглобового туберкульозу.

За підтримки Головного фтизіатра УРСР Олександра Мамолата в 1946 р. Б. С. Куценок організував і очолив клініку кістково-суглобового туберкульозу в Київському інституті туберкульозу ім. академіка Ф. Г. Яновського, якою керував 34 роки. Протягом багатьох років він доцентський курс з кістково-суглобового туберкульозу в Київському інституті удосконалення лікарів та був Головним фахівцем з кістково-суглобового туберкульозу МОЗ УРСР.

Розпочавши свою діяльність в період, коли панував консервативний метод лікування кістково-суглобового туберкульозу, Борис Куценок висунув низку принципово нових концепцій, запропонувавши і модифікувавши ряд методик радикальних операцій при туберкульозі суглобів і хребта. Створена ним українська школа фтизіоортопедії однією із перших розпочала впровадження у практику лікування кісткового туберкульозу антибактеріальної терапії з комплексним застосуванням стрептоміцину, фтивазиду і ПАСКу, довівши, що ці препарати проникають у кісткову тканину. Не припиняв професор Куценок і творчий пошук у вдосконаленні хірургічних методів лікування цього складного захворювання. Так, при лікуванні деструктивних форм туберкульозу хребта Борис Самійлович розробив екстраплевральний доступ до тіл грудних хребців із застосуванням в складних випадках УКЛ-зшивача кореня легені [14].

Професор Володимир Никанорович Молотков, директор Інституту з 1979 до 1985 рр.

Головний корпус Інституту

З 70-х років Київський НДІ туберкульозу і грудної хірургії імені академіка Ф. Г. Яновського активно включився в наукову розробку питань пульмонології, в ньому наступила інтеграція фтизіатрії з пульмонологією.

У період з 1979 до 1985 рр. інститут очолив Володимир Никанорович Молотков, доктор медичних наук, професор. Закінчивши у 1964 р. Кримський медичний інститут, працював з 1964 до 1965 р. — фтизіатром Куйбишевської районної лікарні Запорізької області, а з 1965 до 1968 рр. він ординатор хірургічного відділення протитуберкульозного диспансеру м. Ленінабад Таджикиської РСР. У 1968 — 1975 рр. асистент кафедри туберкульозу Кримського медичного інституту, а в період 1975–1978 рр. — зав. пульмонологічним відділенням лікарні Четвертого головного управління Мінздраву УРСР. Його наукова діяльність була присвячена питанням клініки, діагностики і лікування туберкульозу і неспецифічних захворювань легень.

З 1985 до 1991 р. на посаді директора Українського науково-дослідного інституту туберкульозу і грудної хірургії ім. Ф. Г. Яновського МОЗ УРСР працював Іванюта Орест Максимович — педагог, талановитий організатор, громадський діяч, доктор медичних наук, професор кафедри фтизіатрії Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. Автор понад 160 наукових праць, в тому числі 9 монографій.

А з 1991 р. інститут очолює Юрій Іванович Феценко, який розпочав свою трудову діяльність в інституті спочатку молодшим, потім старшим науковим співробітником та завідувачем відділенням, де у 1977 р. захистив кандидатську, а у 1988 р. — докторську дисертацію. У 1990 р. він став професором, у 1994 р. — членом-кореспондентом, а в 1997 р. — академіком НАМН України.

Ю. І. Феценко — відомий вчений нашої країни та світового рівня в галузі фтизіатрії та пульмонології. Ним створена наукова школа, яка успішно розробляє актуальні питання профілактики, діагностики та диференційної діагностики туберкульозу і неспецифічних захворю-

вань легень, лікування та медико-соціальної реабілітації хворих на ці недуги. Він започаткував дослідження з лімфології, позалегенового туберкульозу, генетики, фармакотерапії у пульмонології та фтизіатрії, а також організації контролю та боротьби з туберкульозом, в тому числі з хіміорезистентним та ВІЛ/СНІД-асоційованим, в умовах епідемії.

Основні наукові напрямки, за якими нині працює інститут: дослідження механізмів розвитку, поширеності, особливостей перебігу туберкульозу та неспецифічних захворювань органів дихання, в т. ч. спричинених резистентними збудниками, та їх поєднання з ВІЛ-інфекцією й іншою супутньою патологією; розробка сучасних науково обґрунтованих методів і технологій їх скринінгу, діагностики, диференціальної діагностики, лікування, профілактики, медико-соціальної реабілітації, диспансеризації та прогнозування, а також розробка та автоматизація технологій організації контролю за цією патологією.

За роки існування інституту його співробітниками реалізований ряд пріоритетних наукових програм, що мають важливе значення в області теоретичної і практичної медицини. Вперше створений науковий напрямок щодо вивчення імунітету й алергії при хворобах органів дихання. Вивчено механізми придбаного протитуберкульозного імунітету і його взаємозв'язок із поствакцинальною й інфекційною алергією. Досліджена мінливість мікобактерій туберкульозу і запропоновані нові методи їх типування, а також вивчення медикаментозної стійкості. Розроблені нові живильні середовища для вирощування мікобактерій. Значний внесок учені інституту внесли у розробку прогресивних організаційних форм і методів боротьби з туберкульозом. Створено оптимальну систему виявлення, діагностики і диспансеризації хворих на туберкульоз і НЗЛ. Здійснено профілювання туберкульозних лікарень. Вперше в країні організовані "базові" стаціонари для уперше виявлених хворих на деструктивний туберкульоз легень, що дозволило

Дитячий корпус Інституту

протягом 10–12 років здійснити ефективний централізований контроль якості діагностики й лікування всіх контингентів хворих.

В інституті закладені основи фтизіогеріатрії. Вперше розроблено Національну програму протитуберкульозних заходів в Україні й досі застосовується програмно-цільовий принцип фінансування і реалізації протитуберкульозних заходів. Проводяться дослідження щодо епідеміології, профілактики, діагностики й лікування НЗЛ, у тому числі в умовах нинішньої екологічної ситуації. Уперше в країні розроблена система диспансеризації хворих на НЗЛ. Розроблені й апробовані методи медичної кібернетики в пульмонології й фтизіатрії. Створені комп'ютерні математичні моделі патогенезу, діагностики і лікування НЗЛ, здійснюється прогнозування епідеміологічної ситуації щодо туберкульозу. Запропонована й успішно застосовується в практиці нова клінічна класифікація туберкульозу і НЗЛ. Впроваджені інтенсивні методи етіотропної і патогенетичної протизапальної терапії, заснований новий напрямок у фтизіопульмонології — ендолімфатична терапія, що дозволила істотно поліпшити ефективність лікування і скоротити його терміни у хворих на туберкульоз і гнійно-деструктивні процеси легень.

Розроблені і впроваджені в практику немедикаментозні методи лікування туберкульозу і НЗЛ (внутрішньосудинне лазерне й ультрафіолетове опромінення крові, мікрохвильова резонансна терапія і тощо). В останні роки розроблені нові методи профілактики й лікування бронхіальної астми. Впроваджено різні сорбційні методи терапії (гемосорбція, імунсорбція, плазмаферез, спленосорбція). Розроблена технологія амбулаторної допомоги хворим на туберкульоз і НЗЛ в умовах денних стаціонарів. Розроблені й удосконалені різні варіанти колапсхірургічних втручань, резекції легень, хірургіч-

них втручань безпосереднього впливу на основне патологічне вогнище в легенях. Розроблені нові види оригінальних первинних і повторних хірургічних втручань при туберкульозі, НЗЛ, емпіємі плеври. Вивчені особливості комплексного лікування хворих на туберкульоз із супутніми цукровим діабетом, ожирінням, дефіцитом маси тіла та ін. Розроблені методи профілактики й лікування післяопераційних ускладнень, зокрема, інфекційних і тромбоемболічних. Розроблені наукові основи інтеграції фтизіатрії з пульмонологією, диференціальної діагностики захворювань легень, вивчені патофізіологічні механізми дихання і кровообігу, первинної легеневої гіпертензії, біохімічних й імунологічних порушень при легеневої патології й методи їхньої корекції. Розроблені апаратні засоби для фтизіопульмонології, торакальної хірургії, технології лікування бронхіальної астми. Розробляються ліпосомальні лікарські форми бронхолітичних і протитуберкульозних препаратів. В інституті створені й впроваджені в промислове виробництво нові лікарські препарати Ліпін і Епадол. З 1991 р. вивчається спадкова схильність до туберкульозу, значення генетичних факторів розвитку порушень гомеостазу і різних видів метаболізму, біотрансформації лікарських речовин в організмі.

Сьогодні інститут є головною установою країни з фтизіатрії та пульмонології. Він має унікальне оснащення і висококваліфікований кадровий потенціал. На сьогодні в інституті працює 773 співробітники, серед них — 1 академік НАМН України, 1 член-кореспондент НАМН України, 24 доктори та 42 кандидати наук. Інститут має добре оснащену базу на 530 ліжок, що дозволяє проводити лікування понад 5,0 тис. хворих за рік, виконувати більше 400 хірургічних втручань, у тому числі вельми складних реконструктивно-відновних. В поліклінічному відділенні інституту щорічно отримують висококваліфі-

ковану допомогу понад 20 тис. хворих на туберкульоз, неспецифічні і онкологічні захворювання легень.

Інститут має такі наукові структурні підрозділи: відділення фтизіатрії (зав. відділенням — д-р мед. наук, проф. С. О. Черенько), відділення фтизіопульмонології (зав. відділенням — д-р мед. наук, проф. М. М. Кужко), відділення дитячої фтизіатрії (зав. відділенням — д-р мед. наук, проф. О. І. Білогорцева), відділення дитячої пульмонології та алергології (зав. відділенням — д-р мед. наук, проф. В. П. Костроміна), відділення пульмонології (зав. відділенням — академік НАМН України, д-р мед. наук, проф. Ю. І. Феценко), відділення технологій лікування неспецифічних захворювань легень (зав. відділенням — д-р мед. наук, проф. О. Я. Дзюблик), клініко-функціональне відділення (зав. відділенням — д-р мед. наук, проф. В. К. Гаврисяк), відділення діагностики, терапії і клінічної фармакології захворювань легень (зав. відділенням — д-р мед. наук, проф. Л. О. Яшина), відділення торакальної хірургії і інвазивних методів діагностики (зав. відділенням — д-р мед. наук М. С. Опанасенко), відділення торакальної хірургії (зав. відділенням — д-р мед. наук, проф. І. А. Калабуха), лабораторія мікробіології (зав. лабораторією — д-р мед. наук, доцент О. А. Журило), лабораторія патоморфології (зав. лабораторією — д-р мед. наук, с.н.с. І. В. Ліскіна), лабораторія біохімії (зав. лабораторією — д-р мед. наук, проф. В. І. Коржов), лабораторія клінічної імунології (зав. лабораторією — д-р мед. наук, ст. наук. співроб. О. М. Рекалова), відділ епідеміологічних і організаційних проблем фтизіопульмонології (зав. відділом — д-р мед. наук, проф. В. М. Мельник), відділ інформаційно-комп'ютерних технологій (зав. відділом — д-р мед. наук В. О. Юхимець).

Всі наукові підрозділи обладнані сучасною науково-дослідною апаратурою, зокрема, для проведення діагностики захворювань органів дихання — рентгенологічною, функціональною, ультразвуковою, ендоскопічною та застосовують у своїй роботі методи світового рівня — мікробіологічні, біохімічні, імунологічні, цитологічні і патоморфологічні. Інститут має власну експериментальну базу для проведення досліджень на дрібних лабораторних тваринах.

Науковцями та практичними лікарями інституту опубліковано більше 25 тис. наукових праць, в тому числі 175 монографій, посібників, довідників, керівництв, багато з яких витримали ряд перевидань або перекладені й видані за кордоном. Вийшло з друку понад 180 методичних рекомендацій, 260 інформаційних листків, більше 100 випусків 15-ти збірників наукових праць. Дослідження, проведені в інституті, підтвержені 113 авторськими свідоцтвами, 159 патентами на винаходи та корисні моделі, 1200 свідоцтвами на раціоналізаторські пропозиції. Інститут має свій товарний знак. Інститут видає "Український пульмонологічний журнал", журнал "Астма та алергія", "Український хіміо-терапевтичний журнал". В інституті функціонують курси стажування й інформації, на яких щорічно безоплатно навчається до 300 лікарів.

Інститут має наукову бібліотеку, яка нараховує близько 39 тис. одиниць інформації, а також довідково-інформаційний і патентний фонд. На даний час на базі

бібліотеки створюється музей історії інституту, де будуть зібрані унікальні архівні матеріали.

Національний інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського НАМН України має власний Інтернет-ресурс, який з 2001 р. одним із перших розпочав своє функціонування в системі закладів НАМН під керівництвом вченого секретаря інституту, доктора медичних наук В. О. Юхимця. Адреса веб-сайту: <http://www.ifp.kiev.ua>. Інформація на офіційному веб-сайті інституту систематично оновлюється, а її обсяг постійно збільшується. Підтримуються українська та російська версії ресурсу. На даний час офіційний веб-сайт інституту нараховує 3505 сторінок і документів. Електронна база знань НІФП, яка існує з 1999 року містить майже 62 тисячі документів.

Пошуково-рейтингова статистична система Bigmir, у якій сайт зареєстровано з 2005 року, достовірно відображає зростання його статистичних показників. Як і у попередні роки, сайт інституту, єдиний з сайтів закладів НАМН України, постійно входить до числа найбільш рейтингових українських інтернет-ресурсів медичного спрямування, кількість яких у 2011 році становила близько 3400. А серед сайтів освітніх та науково-дослідних медичних закладів веб-ресурс інституту займає одне з чільних місць. За даними системи Bigmir в середньому за місяць на сайт заходять до 10,5 тис. відвідувачів.

Так само і у рейтингу сайтів медичних наукових центрів України (<http://catalog.i.ua>), в якому нині налічується 84 установи, сайт інституту має високі показники і постійно входить до першої десятки. Web-сайт інституту зареєстрований на офіційному сайті МОЗ України в розділі "Заклади Академії медичних наук України", на офіційному сайті Національної академії медичних наук України та на більшості найвідоміших пошукових систем в Інтернеті.

Інститут є головним закладом країни за своїм профілем. На його базі працюють позаштатні спеціалісти МОЗ України: головний фтизіатр і пульмонолог — академік НАМН України Ю. І. Феценко; фтизіопедіатр — професор О. І. Білогорцева. Тут розташована кафедра фтизіатрії і пульмонології Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика МОЗ України (зав. кафедрою — академік НАМН України Ю. І. Феценко), Референс-лабораторія з мікробіологічної діагностики туберкульозу МОЗ та НАМН України (зав. лабораторією — канд. мед. наук А. І. Барбова).

В інституті функціонує експертна комісія МОЗ та НАМН України "Фтизіатрія і пульмонологія" (голова — акад. НАМН України Ю. І. Феценко), яка здійснює планування і координацію наукових досліджень відділу туберкульозу і НЗЛ Львівського НДІ епідеміології та гігієни, 18 кафедр медичних вищих навчальних закладів та інститутів удосконалення лікарів, якими виконуються дослідження з цієї проблеми і з якими інститут підтримує і розвиває наукові зв'язки, як і з багатьма іншими інститутами НАН і НАМН України. В різний час спільні наукові розробки проводилися із фахівцями Чехії, Угорщини, Німеччини, США та ін.

Інститут, на договірних засадах, співпрацює з міжнародним проектом "Програма оптимальних технологій в охороні здоров'я" — представництво PATH в Україні, в

рамках виконання Меморандуму про взаєморозуміння. Співробітники інституту беруть участь у виконанні проекту “Зменшення тягаря туберкульозу в Україні”, який PATH виконує в рамках впровадження Гранту Глобального фонду для боротьби зі СНІДом, туберкульозом і малярією, за наступними напрямками: моніторинг та оцінка протитуберкульозних заходів в Україні, практичний підхід до здоров'я легень.

Також триває співпраця інституту з Європейським регіональним бюро ВООЗ по контролю за туберкульозом. Фахівці інституту входили до складу робочої групи Міжнародної місії щодо оцінки “Загальнодержавної програми протидії захворюванню на туберкульоз у 2007–2011 роках” і нині розробили проект “Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії захворюванню на туберкульоз на 2012–2016 роки”.

Завдяки співробітництву науковців інституту з Європейським респіраторним товариством (ERS) в рамках обміну інформацією про щорічні конгреси та конференції з проблем фтизіатрії і пульмонології, які проводяться під егідою цієї організації, співробітники мають змогу відправляти тези і статті, виступати з доповідями, отримувати запрошення та спонсорську допомогу для участі в цих заходах.

За 90 років існування установи змінювався як керівний склад, так і склад співробітників, але їх самовіддана праця та історичні традиції сприяли створенню найкращих умов для діагностики і лікування хворих з хворобами органів дихання, першокласної навчально-матеріальної та наукової бази для підготовки спеціалістів фтизіатричного та пульмонологічного профілю в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Матеріали* Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ України) [Текст] / Київ. — 1923, спр. № 759.
2. *Матеріали* Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ України) [Текст] / Київ — 1929, фонд 342, опис 3т2, спр. 3039.
3. *Бюлетень* Київського державного туберкульозного інституту Наркомздоров'я УСРР від 30 вересня 1931 р. [Текст] / Київ. — 1931. — № 1. — С. 9.
4. *Приходько, А. М.* До історії організаційно-методичного відділу Інституту фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського АМН України [Текст] / А. М. Приходько // Укр. пульмонол. журн. — 2003. — № 2. — С. 317.
5. *Приходько, А. М.* Віхи боротьби з туберкульозом в Україні у 20-х роках ХХ століття [Текст] / А. М. Приходько // Theoria. Український медичний вісник. — 2012. — № 7–8 (71).
6. *Історія* Національного медичного університету імені О. О. Богомольця [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.nmu.edu.ua/kaf19-1.php>.
7. *Приходько, А. М.* Володимир Савич — один із засновників фтизіохірургії в Україні [Текст] / А. М. Приходько // Укр. пульмонол. журн. — 2001. — № 3. — С. 64.
8. *Голяченко, О. М.* Становлення та розгром української національної медицини в ХХ столітті [Текст] / О. М. Голяченко // *Новости медицини и фармации* : всеукр. спец. мед.-фармац. изд. — 2011. — № 1/2. — С. 22–24.
9. *Ганіткевич, Я.* Українська вища медична школа в окупованому гітлерівцями Києві [Електронний ресурс] / Я. Ганіткевич. — Режим доступу : <http://ntsh.org/node/127>.
10. *Пундій, П.* Василь Плющ — історик української медицини [Електронний ресурс] / П. Пундій. — Режим доступу : <http://www.histomed.kiev.ua/agapit/ag56/ag56-36u.html>.
11. *Запис* бесіди С. А. Левахіної з дружиною Ю.Ф. Богменка — Катериною Гаєвич-Богменко від 20 вересня 1984 р.
12. *Сліпуха, І. М.* Роль Н. С. Морозовського в організації боротьби з туберкульозом в Україні (до 100-річчя з дня народження) [Текст] / І. М. Сліпуха // Укр. пульмонол. журн. — 1994. — № 4. — С. 73, 75.
13. *Жуковський, Л.* Професор О. С. Мамолат — учений, клініцист, керівник [Текст] / Л. Жуковський // Агапіт. — 1996–1997. — № 5–6. — С. 40–44.
14. *Куценок, Я.* Стаття врачом вопреки обстоятельствам. Штрихи к портрету профессора — фтизиоортопеда Бориса Куценка [Текст] / Я. Куценок, А. Кризь-Пугач, В. Михайловский // *Мистецтво лікування*. — 2004. — № 1 (7). — С. 86–87.